

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Л.П. Міронець

«31» _____ серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи теорії суспільної географії

галузь знань: 01 Освіта

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійні програми: Середня освіта (Географія. Біологія та здоров'я людини).

Середня освіта (Географія. Англійська мова)

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією

природничо-географічного факультету

«31» _____ серпня 2023 р.

Голова

(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Барановський Микола Олександрович – доктор географічних наук, професор
кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від «30» серпня 2023 року.

Завідувач кафедри Корнус О.Г., канд. геогр. наук, доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3/5	бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
1-й		1-й	
Лекції			
20 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
22 год.		6 год.	
Лабораторні			
-		-	
Самостійна робота			
46 год.		138 год.	
Консультації:			
2 год.		2 год.	
Вид контролю: залік			
Загальна кількість годин – 90/150			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни:

формування знань теоретичних засад суспільної географії, зокрема поняттєво-термінологічного апарату, базових наукових категорій, концепцій, законів і закономірностей, суспільно-географічних явищ і процесів, методів дослідження та умінь застосовувати їх в навчальній і дослідницькій діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

ЗК6. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК7. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.

СК2. Предметно-методична компетентність. Здатність моделювати зміст навчання географії і біології та основ здоров'я відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів; формувати та розвивати в учнів ключові географічні компетентності та уміння; здійснювати інтегроване навчання учнів; добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання географії і біології та основ здоров'я, виховання і розвитку учнів; розвивати в учнів критичне мислення; здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентісного підходу.

СК12. Оцінювально-аналітична компетентність. Здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів; аналізувати результати навчання учнів; забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів в освітньому процесі з географії і біології та основ здоров'я.

СК 14. Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).

СК16. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей, встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства регіону, України та регіонів світу.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна передбачає володіння географічними знаннями в межах шкільного курсу. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН5. Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперує базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

ПРН9. Знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру природничих, гуманітарних та суспільних наук, предмет їх дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії їх розвитку.

ПРН14. Характеризує і оцінює природні умови і ресурси, населення та господарство України та регіонів світу; знає і розуміє географічні особливості свого адміністративного регіону; розуміє глобальні та локальні суспільно-географічні процеси, вміє складати характеристики секторів і галузей світового та національного господарства.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з основ теорії суспільної географії; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. На основі проблемної ситуації виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом суспільної географії.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, проведенні розрахункових робіт, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.

74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має загальне уявлення про суспільну географію та її структуру, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти (ДФН)

Поточний контроль										Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	60	100
	4		8	4	16		8	4	16		
Контроль самостійної роботи										40	
5		5	10	5		5		10			

Розподіл балів, які отримують студенти (ЗФН)

Поточний контроль										Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	55	100
			5		20		5		25		
Контроль самостійної роботи										45	
		10		10				10	15		

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Залік, тести, поточні та підсумкові контрольні роботи, розрахункові роботи, презентації результатів виконаних завдань і досліджень, інші види індивідуальних та групових завдань тощо.

6. Програма навчальної дисципліни

1.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Об'єктно-предметна сутність, поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії, історія становлення науки.

Тема 1. Об'єкт, предмет і зміст суспільної географії. Структура науки

Визначення суспільної географії як науки, що вивчає територіальну організацію суспільства. Об'єкти вивчення суспільної географії – граничний, конкретні, специфічні. Концепція предметної сутності суспільної географії. Розвиток поглядів на предмет вивчення суспільної географії. Сучасні уявлення про предмет вивчення суспільної географії. Місце суспільної географії у системі наук. Структура науки. Класифікація суспільно-географічних наук О. Шаблія, О. Топчієва, М. Пістуна. Система методів дослідження суспільної географії.

Тема 2. Історія становлення суспільної географії у світі та в Україні

Основні етапи розвитку та становлення суспільної географії. Антично-середньовічний етап: становлення географічного землеопису. Арабський період. Доба Великих географічних відкриттів. «Всезагальна географія» Б. Вареніуса. Класичний етап: перехід до наукового землезнавства і країнознавства. Новий етап: прискорена диференціація географічних наук. Формування національних географічних шкіл – німецької, американської, французької, російської. Новітній етап: соціологізація та гуманізація географії, трансформація економічної географії в суспільну. Основні етапи становлення суспільної географії в Україні. С. Рудницький та К. Воблій – фундатори економічної географії в Україні. Розвиток економічної географії в Україні в період між світовими війнами. Сучасна суспільна географія. Основні колективи дослідників і наукові школи та центри.

Тема 3. Основні наукові поняття та категорії суспільної географії.

Поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії. Базові наукові поняття суспільної географії. Територіальна організація суспільства як базова наукова категорія суспільної географії. Закономірності територіальної організації суспільства. Територіальні суспільні системи. Науково-змістовна сутність поняття “територія”. Природні, суспільні та

просторові властивості території. Метричні та топологічні характеристики території. Економічні, соціальні, політичні, рекреаційні та екологічні функції території.

Тема 4. Суспільно-географічне положення та територіальний поділ праці.

Сутність поняття «суспільно-географічне положення» (СГП). Історичний характер СГП. Види СГП і методи його оцінки. Композиційні типи суспільно-географічного положення. Кількісні методи оцінки суспільно-географічного положення. Формульні та бальні методи.

Поняття «територіальний поділ праці» та його структура. Умови формування і чинники розвитку територіального поділу праці. Види та форми територіального поділу праці. Показники економічної ефективності розвитку територіального поділу праці.

Тема 5. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил

Концепція розміщення продуктивних сил у сучасних умовах. Закономірності і принципи розміщення продуктивних сил. Чинники розміщення продуктивних сил. Зміна пріоритетності чинників розміщення продуктивних сил, окремих виробництв під впливом науково-технічного прогресу та інформаційної революції. Вплив війни в Україні на розміщення економіки. Релокація підприємств.

Тема 6. Методи оцінки ефективності розміщення продуктивних сил.

Методи оцінки ефективності розміщення продуктивних сил. Значення наукових праць І. Тюнена, А. Вебера, В. Кристаллера, Д. Ізарда для розробки методів оцінки ефективності розміщення продуктивних сил. Методи теорії просторової економіки. Сутність транспортної задачі і можливості її застосування для оцінки ефективності розміщення продуктивних сил. Метод зведених витрат. Економічна оцінка території як один із методів аналізу ефективності розміщення продуктивних сил.

РОЗДІЛ II. Теорії та концепції суспільної географії. Перспективи розвитку науки

Тема 7. Теорії та концепції у суспільній географії.

Поняття про наукову теорію і концепцію. Класи суспільно-географічних теорій і концепцій: геоекологічний, геодемосоціальний, геоеконічний, геополітичний.

Географо-екологічні теорії: географічний детермінізм та інвайронменталізм; посибілізм та пробалізм; концепція меж росту та сталого розвитку. Геодемосоціальні теорії та концепції: систем розселення; теорія поширення інновацій, опорного каркасу розселення, просторової поведінки людини. Географо-економічні теорії та концепції: економічний детермінізм, полюсів зростання, теорії регіоналізації. Географо-політичні теорії, концепції та доктрини.

Тема 8. Концепція суспільно-географічного районування.

Загальні риси теорії районування. Поняття економічного (соціально-економічного, суспільно-географічного) району. Принципи економічного районування. Чинники районоформування. Ядра районоформування. Методичні підходи до делімітації районів. Макро-, мезо- і мікрорайонування. Типи районів за стадійністю розвитку. Структура суспільно-географічних районів. Суспільно-географічне районування та регіоналізація України.

Тема 9. Проблеми та перспективи розвитку суспільної географії.

Основні напрямки суспільно-географічних досліджень в Україні у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: системно-структурний аналіз ВТК, дослідження населення та систем розселення, нові методи наукових досліджень, розробка концепції суспільно-географічного комплексу. Сучасні проблеми розвитку суспільної географії в Україні та їхні причини. Чинники, що зумовлюють зростання потреб у суспільно-географічних знаннях на сучасному етапі розвитку науки. Поглиблення та розширення суспільно-географічних досліджень. Соціологізація, екологізація, гуманізація, економізація та регіоналізація як характерні особливості сучасного етапу розвитку суспільної географії.

Тема 10. Сучасні перспективні напрямки досліджень у суспільній географії.

Перспективні напрямки розвитку світової суспільної географії. Нові дослідження в українській суспільній географії. Перспективні дослідження у сфері природокористування. Сучасні напрямки досліджень в геоурбаністиці та географії міграцій. Наукові дослідження процесів регіонального розвитку та трансформаційних змін в економіці. Перспективні

соціально-географічні дослідження в галузі географії культури, географії релігій, медичній, гендерній, радикальній географії.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.
Розділ 1. Об'єктно-предметна сутність, поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії, історія											
Тема 1. Об'єкт, предмет і зміст суспільної географії. Структура науки	10	2	1			6	13	1			12
Тема 2. Історія становлення суспільної географії у світі та в Україні	10	2	1			6	14				14
Тема 3. Основні наукові поняття та категорії суспільної географії.	10	2				6	15	1			14
Тема 4. Суспільно-географічне положення та територіальний поділ праці	10	2	4			6	16		2		14
Тема 5. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил	10	2	2			6	17		1		16
Тема 6. Методи оцінки ефективності розміщення продуктивних сил	10	2	4			6	15		1		14
<i>Разом за розділом 1</i>	60	12	12			36	90	2	4		84
Розділ 2. Теорії та концепції суспільної географії. Перспективи розвитку науки											
Тема 7. Теорії та концепції у суспільній географії. становлення науки	6	2			2	2	15	1			14
Тема 8. Концепція суспільно-географічного районування	10	2	4			4	17	1	2		14
Тема 9. Проблеми та перспективи розвитку суспільної географії	6	2	2			2	16			2	14
Тема 10. Сучасні напрямки досліджень у суспільній географії	8	2	4			2	12				12
<i>Разом за розділом 2</i>	30	8	10		2	10	60	2	2		54
Всього	90	20	22	-	2	46	150	4	6		138

Теми семінарських і практичних занять (ДФН)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Об'єктно-предметне поле досліджень та історія розвитку суспільної географії	2

2.	Методи кількісної та якісної оцінки суспільно-географічного положення	2
3.	Оцінка транспортно-географічного положення регіонів і міст	2
4.	Чинники розміщення продуктивних сил	2
5.	Методи оцінки ефективності розміщення продуктивних сил	2
6.	Індекси локалізації та територіальної концентрації продуктивних сил	2
7.	Структура суспільно-географічних районів	2
8.	Методичні підходи до делімітації суспільно-географічних районів	2
9.	Сучасний інструментарій наукових досліджень суспільної географії	2
10.	Перспективні напрямки досліджень в геодемографії та урбаністиці	2
11.	Перспективні напрямки досліджень у радикальній географії	2
	<i>Разом</i>	22

Теми семінарських і практичних занять (ЗФН)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методи кількісної та якісної оцінки суспільно-географічного положення	2
2.	Чинники розміщення продуктивних сил	2
3.	Структура суспільно-географічних районів	2
	<i>Разом</i>	6

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Білецький М.І., Ванда І.В., Котик Л.І. Соціальна географія: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 328 с.
2. Влах М., Котик Л. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник для самостійної роботи студентів. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2019. 122 с.
3. Методи суспільно-географічних досліджень. Навчально-методичне видання / За ред. К. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2021. 100 с.
4. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с.
5. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В.В. Методологічні засади географії: підручник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 366 с.

Додаткові

1. Барановський М.О. Основи теорії суспільної географії: практикум. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя. 2017. 23 с.
2. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Науково-дослідницький практикум з суспільної географії. К.: Прінт Сервіс, 2014. 47 с.
3. Сюткін С.І. Суспільна географія: термінологічний словник. Суми: ВПП «Фабрика друку», 2015. 56 с.
4. Шаблій О.І. Суспільна географія: у двох книгах. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.
5. Шевчук С.М. Суспільна географія в Україні: теорія та практика досліджень: монографія. Полтава: ТОВ «АСМГ», 2017. 481 с.

Інформаційні ресурси

1. [Державна служба статистики України](#)

2. [Національний інститут стратегічних досліджень](#).
3. [Платформа Datatowel.in.ua](#)
4. [Encyclopedia of World Problems and Human Potential](#)
5. [Institute for Economics and Peace](#)
6. [The Club of Rome](#)

**8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна**

1. Барановський М.О. Основи теорії суспільної географії: практикум. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя. 2017. 23 с.
2. Відеоматеріали та презентації до тем курсу.